

Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΟΥ ΚΑΒΑΦΗ

Τὸ ἔργο τοῦ ποιητοῦ Κ. Π. Καβάφη δὲν ἔχει μελετηθεῖ ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἄποψιν τῆς τεχνικῆς. Μιὰ τέτοια μελέτη, ποῦ ἀναγκαστικῶς θὰ γίνῃ μιὰ μέρα, θὰ ἦτο πολὺ ἐνδιαφέρουσα. Γιατί, ἀπέναντι στοῦ ἔργο τοῦ ἀλεξανδρινοῦ ποιητοῦ εἶναι σὰν νὰ ποῦμε ἐξαναγκασμένους ὁ καλὸς κριτικὸς νὰ θέτῃ συνεχῶς δύο ἐρωτήματα, νὰ λύει δύο ζητήματα: τὸ π ὥ ς καὶ τὸ γ ι α τ ῖ.

Δὲν ἀρκεῖ νὰ ξέρομε τὸ π ὥ ς γράφει ὁ Καβάφης τὰ ποιήματα του, τὶ ρυθμὸ μεταχειρίζεται αἴφνης, ποιά στίξη, ποιὸ λεκτικὸ κλπ. κλπ. Ἄλλὰ καὶ γ ι α τ ῖ διαλέγει κατὰ προτίμησιν τὸν τάδε ρυθμὸ, τὸν δεῖνα τρόπο ἐκφράσεως κλπ. Μὲ ἄλλα λόγια — ἂν ὁ Καβάφης ἐπέτυχε στοῦ ἔργο του καὶ ἔχει π ρ ω τ ο τ υ π ῖ α, ποῦ ἐγὼ δὲν ἀμφιβάλλω — ὁ Καβάφης εἶναι maître, δημιουργεῖ σχολήν. Τὸ ἔργο του εἶναι καὶ αὐτοκριτικὴ καὶ κριτικὴ — σιωπηλὴ καὶ ἀθόρυβη — ἄλλων σχολῶν, ἢ μᾶλλον ἄλλης σχολῆς, τῆς σχολῆς τῆς ρητορικῆς καὶ τοῦ ε ὕ γ λ ῶ τ τ ο υ (!) λυρισμοῦ.

Μιὰ πρώτη παρατήρησις κατ' ἐμὲ πολὺ οὐσιώδης. Ὁ Καβάφης δὲν μεταχειρίζεται παρὰ ἱαμβον, τὸν ἀπλὸν ἱαμβον καλέ! Τὸ πρᾶγμα ἐξέπληξε τόσο κάποτε ἓνα νέον, ἀποτυχημένον σήμερα, ποιητὴ, ποῦ, ἐνθυμοῦμαι, γιὰ νὰ ξεπεράσῃ τὸν Καβάφη ἔγραψε ποιήματα σὲ ἀναπαίστους, καὶ τοῦ διεκδικούσε τὰ σκῆπτρα τῆς ποιήσεως. Ἡ ἱστορία τοῦ καθαφικοῦ ἔργου ἔχει καὶ τὲς φαιδρὲς σελίδες τῆς.

Μιλῶντας στὴν Π ο ι η τ ι κ ῆ του γιὰ τὸν ἱαμβικὸν ρυθμὸν, ὁ Ἀριστοτέλης παρατηρεῖ πῶς ὁ ρυθμὸς αὐτὸς ἦτο τόσον φυσικὸς στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ποῦ κουθεντιάζοντας, ὅλως τυχαίως, οἱ Ἕλληνες ἔκαναν ἱάμβους. — Ἡ ἴδια παρατήρησις μπορεῖ νὰ γίνῃ γιὰ τὴν νεοελληνικὴ γλῶσσα: ὁ ἱαμβικὸς ρυθμὸς — ποῦ προτείνω νὰ τὸν ἀποκαλέσομε κ α ε α φ ι κ ὸ ρ υ θ μ ὸ γιὰτὶ μόνον ὁ Καβάφης ἀντίλησε ἀπὸ τὸν ρυθμὸ αὐτὸ ὅλα τὰ μέσσα του, τὸν ταπεινὸ αὐτὸ ρυθμὸ τὸν μετεχειρίσθηκε γιὰ τὰ πιὸ ὑψηλὰ φιλοσοφικὰ νοήματα — ὁ ἱαμβικὸς ρυθμὸς λέγω εἶναι ἀκριβῶς «ὅ π ὥ ς μ ι λ ο ὦ μ ε».

Ἡ θέσις τοῦ Καβάφη μέσα στὴν ἑλληνικὴ ποίησι

είναι εκείνη του Ἀρχιλόχου στην ἀρχαιότητα. Ὁ Ἀρχίλοχος δὲν ἐδημιούργησε τὸν λαμβικό ρυθμό, τὸν πήρε, τὸν τράθηξε ἀπὸ τὸν ναό, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν ἀναδείξει, ἰδίως γιὰ τὸν ἦρε μόνον κατάλληλο ρυθμό γιὰ τὴ σατυρική του διάθεση.

Τὸ ἴδιο μὲ τὸν Καβάφη. Ὁ Καβάφης — καὶ δὲν ἔπαυσα νὰ τὸ ἐπαναλαμβάνω ἀπὸ τὸ 1916 — εἶναι μέγας εἶρων, λεπτὸς εἶρων καὶ σατυριστὴς.

«Οἱ Ἑλληνας» λέγουν οἱ Alfred καὶ Maurice Croiset, στὸν δευτέρου τόμου τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλλ. λογοτεχνίας «ἐνοιῶσαν γλήγορα τὴ σχέση τοῦ ὑπῆρχε μεταξὺ τῆς ποιητικῆς αὐτῆς φόρμας (τοῦ ἰάμβου) ζωηροῦς δημώδους, εὐκολῆς καὶ τοῦ κοροϊδέματος στὸ ὅποῖον ἐξαίρετα ἐπετύγγανον χάρις στὴ λεπτότητα τοῦ πνεύματος τῶν».

Ὁ Καβάφης διαλέγοντας τὸν ἴαμβο καὶ μόνον τὸν ἴαμβο, ἤξευρε πολὺ καλὰ τὸ τί ἔκανε. Ἦξευρε πῶς ἦταν ὁ μόνος ρυθμὸς χάρις στὸν ὅποῖον ἕνα σωρὸ ποιημάτων του, ποῦ μιὰ χλευαστικὴ εἰρωνία ἐμπνέει, θὰ ἀπέβαιναν ἀριστουργηματικά. Καὶ δίδω ὡς παράδειγμα τὸν Φιλέλληνα, ποῦ καὶ μόνον θ' ἀρκοῦσε ν' ἀποθανάτισε τὸν Καβάφη, en appendice τῆς ἀρχαίας Ἀνθολογίας.

Ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα του ποιήματα ποῦ φανερόνουν μιὰ κάποια ἀτογητευμένη φιλοσοφία ὅπως ἡ Ἰθάκη, ἡ Πόλις, ἡ τὰ ἦσχα Παρινετικά του, τὶ ἄλλο ρυθμὸ ἀπαιτοῦσαν ἀπὸ τὸν λαμβικό; Λάθος τρομερὸ τοῦ Καβάφη θ' ἦτο ἂν γιὰ νὰ ἐκφράσει τὰ λεπτὰ αἰσθήματά του, καὶ τὴν σκέψη του τὴν ἀκονισμένη ἀπὸ τὴν εἰρωνία καὶ τὴ σκληροῦ πείρα τῆς ζωῆς καὶ τὰς μελέτες του — εἶχε μεταχειρισθῆ ἄλλον ρυθμὸ ἀπὸ τὸν ἴαμβο. Παρόμοια λάθη τὰ ἔκαναν οἱ γάλλοι ποιηταὶ τοῦ μεσαίωνα, ποῦ ἦσαν πλούσιοι σὲ ρυθμοὺς ποιητικούς, κατεῖχαν πολλοὺς ἀπ' τοὺς ρυθμοὺς ποῦ μετεχειρίσθη κατόπιν ὁ Ronsard καὶ ἡ σχολὴ του, ἀλλὰ τοὺς μετεχειρίζοντο ἐκεῖ ποῦ ὁ ρυθμὸς τῆς σκέψεως καὶ τοῦ αἰσθήματος ἦτο ἄλλος. Φαντασθῆτε τὸν χαριτωμένο ρυθμὸ τοῦ Aubépin τοῦ Ronsard πάνω σὲ μοτίβο μελαγχολικό...

Ὁ ρυθμὸς ποῦ ἀποδίδει τὴν σκέψη τοῦ Καβάφη εἶναι

ὁ ρυθμὸς ὁ σύμφωνος μὲ τὴ σκέψη τοῦ αὐτοῦ. Ἄλλὰ μιὰ σκέψις προτοῦ ἐκδηλωθεῖ, ἢ μᾶλλον στὴν ἐκδήλωσί της, κυμαίνεται· ἰδίως ἐκείνη τοῦ Καβάφη εἶναι εἰς ἄκρον διστακτικῆ. Ὁ Καβάφης ζυγίζει, καὶ ἰδίως ζυγίζει σὲ ἀφαντάστως ἐλαφριά ζυγαριά, μεταχειριζόμενος βάρη, σχεδὸν impondérables. Ὁ ἱαμβικός τοῦ ρυθμὸς ἀκολουθεῖ ὅλους αὐτοὺς τοὺς μαιάνδρους, τὰς sinuosités τῆς σκέψεώς του. Εἶναι ἓνα γραφικόν. Μονότονος καὶ ποικίλος ὁ ἱαμβικός ρυθμὸς τοῦ Καβάφη, τὰ παραδείγματα εἶναι ἄφθονα γιὰ νὰ τὸ δείξουν. Δὲν θὰ δώσω ὡς παράδειγμα παρὰ τὸ ποίημα τοῦ Αἰμιλιανοῦς Μονάη. Ἡ πρῶτες δύο στροφές ἀπαιτοῦσαν ἓνα ρυθμὸ ἡρωϊκό, à l'Augustin Barbier, μπορῶ νὰ πῶ. Ὁ Καβάφης τὸν βρῆκε, χωρὶς νὰ ἀπαρνηθεῖ τὸν ἱαμβό του. Τὸ ἐπίλοιπο τοῦ ποιήματος ἀπαιτοῦσε ἓνα ρυθμὸ χλευαστικὸ μπορῶ νὰ πῶ, εἰρωνικό, κοῦ ἀπὸ τῆ σκέψη — κάτι ποῦ ἀπὸ ψηλὰ βλέπει τὸ αἶσθημα καὶ τὸ οἰκτεῖρει. Ὁ ποιητὴς στὴν δεύτερη αὐτῆ περιπτώσει μεταχειρίζεται μὲ ἴσην εὐχέρεια τὸν ἱαμβό του ὅσο καὶ στὲς δυὸ στροφές· μὲ ἴσην ἐπιτυχία. Καὶ τὸ παράδειγμα αὐτὸ διπτύχου ποιήματος εἰς τὸ ἔργο τοῦ Καβάφη δὲν εἶναι τὸ μόνο.

ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ ΜΟΝΑΗ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΥΣ. 628-655 Μ.Χ.

Μὲ λόγια, μὲ φυσιογνωμία, καὶ μὲ τρόπους
μιὰ ἐξαιρετὴ θὰ κάμω πανοπλία·
καὶ θ' ἀντικρούζω ἔτσι τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους
χωρὶς νὰ ἔχω φόβον ἢ ἀδυναμία.

Θὰ θέλουν νὰ μὲ βλάψουν. Ἄλλὰ δὲν θὰ ξέρει
κανεὶς ἀπ' ὅσους θὰ μὲ πλησιάζουν
ποῦ κεῖνται ἢ πληγές μου, τὰ τρωτά μου μέρη,
κάτω ἀπὸ τὰ ψεύδη ποῦ θὰ μὲ σκεπάζουν.

Ρήματα τῆς καυχίσεως τοῦ Αἰμιλιανοῦ Μονάη.
Ἄραγε νᾶκαμε ποτὲ τὴν πανοπλία αὐτῆ;
Ἐν πάσῃ περιπτώσει, δὲν τὴν φόρεσε πολὺ.
Εἴκοσι ἑπτὰ χρόνῳ, στὴν Σικελία πέθανε.